

LA MINA

[MO] Marçà Orígens gener de 2022

Som a la primavera de 1775 i l'Ajuntament de Marçà, de Marçà de baix si volem concretar, està iniciant les obres de construcció d'una mina d'aigua. Estan fent excavacions en uns terrenys situats prop de l'entrada del convent dels frares, al camí ral que va a Falset.

El Convent de Sant Marçal, fundat cap a 1610, aplega una comunitat de frares servents de Maria, els servites. Fa més d'un segle i mig que estan establerts en aquest indret. Quan ells van arribar, Marçà de baix, probablement, encara no existia.

Els regidors de la Universitat, que és així com encara s'anomena els ajuntaments en alguns documents, estan marcant la direcció de la mina i els pous que hauran d'excavar. L'ajuntament, en aquelles dates està format per: Miquel Nogué, batlle, Josep Barceló i Joaquim Ginesta, regidors, Agustí Barceló procurador síndic i Gabriel Marco, síndic personer.

La comunitat de frares del convent tem que amb la construcció d'aquesta mina perdrà o veurà minvat el cabal d'aigua que actualment disposa. El convent té una font anomenada de Sant Marçal que els abasteix d'aigua de boca i també van construir una mina subterrània que els permet regar l'hort que conreen al sud de la finca.

El prior Marçal Busquets, en nom del convent inicia un plet contra els regidors de l'ajuntament.

L'any 1774, el convent havia atorgat poders al procurador Gabriel Piñol, frare servita, del convent del Bonsuccés de Barcelona perquè els representes legalment. El prior i la majoria de religiosos s'havien congregat a la cel·la prioral del mateix convent i van signar l'escriptura de poder: Marçal Busquets, prior, Oleguer Ferré, Josep Puig, Agustí Arbó, Josep Vidiella, Aleix Munter, Vicent Borràs i Ugucio Rates i dos testimonis, un de Benissanet i l'altre de Ginestar. El notari és Pere Patus Montagut, de Tivissa.

L'Ajuntament de Marçà també tenia atorgats poders a un procurador anomenat Josep Creus. Ho havia fet l'any 1771, estan reunits a la sala capitular de la casa del comú i universitat del lloc de Marçà. Ho van signar Joan Borràs, batlle, Joan Piñol, regidor degà, Joan Espluga, regidor segon, Josep Barceló, regidor síndic i Gabriel Ferré, síndic personer. Van ser testimonis Joan Benages, pagès i Josep Piqué, teixidor de lli. L'escrivà fou també Pere Patus Montagut.

El tribunal que haurà de resoldre el cas de la disputa pel cabal de l'aigua és el Tribunal de la Intendència General de Catalunya a Barcelona ⁽¹⁾. Els procuradors de cada part han d'exposar i defensar la seva postura.

Arguments del convent

El seu procurador sol·licita que siguin aturades les obres de construcció de la mina i enderrocades les ja construïdes. Per això fa constar que els frares tenen la possessió dels terrenys des de temps immemorial i que la mina que els abasteix fa més de quaranta anys que en fan ús.

El jutge accepta en part la proposta i mana que siguin aturades les obres de la mina i pous sota multa de 200 lliures d'ardit ⁽²⁾, o, els infractors, hauran de respondre amb els seus béns. Les notificacions s'han de lliurar als regidors, paletes, peons i demès treballadors.

A finals de maig, el notari Pere Patus Montagut, acompanyat pel frare Josep Vidiella comença a notificar als interessats: Miquel Nogué, batlle, Josep Barceló i Joaquim Ginesta, regidors, Agustí Barceló, procurador síndic i Gabriel Marco, síndic personer. També s'adverteix als que treballaven als pous: Pere Vidiella, peó i Tomàs Giné, pagès i miner. Com que el batlle no hi és, la notificació es va fer a la seva esposa Maria Nogué Sabaté. A Joaquim Ginesta, Agustí Barceló, Agustí Marco i Pere Vidiella se'ls va llegir la notificació i entregar còpia, davant de la casa de l'Agustí Barceló. A Josep Barceló i a Tomàs Giné, que han construït els nous pous, com que no hi eren, es va lliurar la notificació a llurs esposes, Maria Barceló i Teresa Giné. Seguidament, es va entregar també la notificació a Pere Sancho, Joan Bonet, Ramon Pedrol, Joan Martí, anomenat Pasqual menor, Josep Vall menor i a Joan Barceló, conegut per Sant, tots ells pagesos i veïns de Marçà, com a peons, que, a les ordres dels regidors, estaven obrint una mina nova. Se'ls va llegir la notificació i es va entregar còpia a Pere Sancho, que la va refusar i el funcionari, que anava amb testimonis, li va llençar l'escrit als peus. En aquell moment va aparèixer Joaquim Ginesta, regidor, amb molta gent i va dir als treballadors que no atuessin l'obra. El frare Josep Vidiella, llavors, va preguntar al Joaquim Ginesta si desobeïa l'ordre manada pel senyor Intendent. No va contestar la primera vegada, però a la segona i en presència dels testimonis va dir que no sols manava no aturar les obres de la mina, sinó que a partir d'aquell moment hi treballaria també ell.

Més tard, es trobaven l'escrivà Pere Patus i el frare Josep Vidiella al límit sud de la finca del convent. En aquest indret, Tomàs Pellejà, Agustí Troyano, pagès i Josep Pedret, adolescent i paleta, estaven construint, en terrenys del convent, una paret que havia de servir per a tancar l'hort i que seria coneguda des d'aleshores com a paret dels frares. Allí va aparèixer el regidor Joaquim Ginesta, que va manar a Tomàs Pellejà i a Agustí Troyano que deixessin de treballar pel convent sota pena de multa de 25 lliures i que anessin a treballar a la mina d'aigua que construïa l'Ajuntament. Tomàs Pellejà, temorós, va fer cas, però l'Agustí Troyano va dir que ell continuava la paret, que a la mina i als pous ja hi havia treballat un dia.

Pere Patus Montagut va deixar constància de tots aquests fets ocorreguts durant les notificacions manades pel jutge. Van signar també aquest document el frare Josep Vidiella i els testimonis Tomàs Pellejà, pagès de Marçà i Jaume Rovira, pagès de Pratedip.

Arguments de l'ajuntament

El procurador del poble exposa la necessitat de les obres. L'ajuntament necessita tenir una font i un abeurador per a bastir d'aigua el poble. La mina i els pous que s'estan obrint, en direcció a la font que volen construir, estan situats als llocs que creuen seran més adients i amb el menor cost. Abans de prendre aquesta decisió es va reunir tot el poble i es va acordar que tothom hi contribuiria segons les possibilitats de cadascú. I diu que el traçat de la mina i dels pous, que han hagut d'aturar per mandat judicial, no passen per les terres del convent. També posa en dubte que la dita font de Sant Marçal sigui propietat del convent. I que és costum, no solament a Marçà, sinó també als altres pobles de la rodalia, que qualsevol pou o mina nous han d'estar a una distància mínima de 63 passes de qualsevol pou existent i que les obres de l'ajuntament estan a més de 100 passes, per tant no veuen que hagin ocasionat cap perjudici al convent.

El procurador del poble segueix argumentant la necessitat de construir la mina d'aigua. La gent de Marçà actualment només té una bassa per agafar aigua i que aquesta, moltes vegades està buida perquè depèn de l'aigua de pluja. Afegeix que pel poble passa el camí que ve del regne d'Aragó i València i va cap al camp de Tarragona i que per aquest camí hi circula molta gent, a cavall o a peu i que quasi cada dia passa tropa, no solament d'infanteria sinó també de cavalleria, principalment quan van de la vila de Madrid a la ciutat de Barcelona i a l'inrevés i a causa d'aquesta manca de font i abeurador no poden abeurar els cavalls. I demana, per acabar, que aquesta utilitat pública de l'aigua ha de prevaldre a l'ús que en fa el convent. I que tot i estar segurs que l'obra projectada no afecta el cabal de la comunitat de frares, l'ajuntament està disposat a abonar-los els perjudicis que es puguin causar. Per tot això que s'ha exposat sol·licita que es puguin fer les obres previstes.

Resposta del convent

El procurador del convent replica els arguments exposats per l'ajuntament:

Que la font de Sant Marçal, que està situada a les immediacions de la part inferior del convent, la van utilitzant des de fa més de cent anys, com així ho afirmen els més vells.

Que de l'aigua de l'esmentada font en fan ús de boca i reguen l'hort del convent.

Des de fa més de cinquanta els frares són propietaris d'una petita mina subterrània que van construir dins dels terrenys del convent i usada per a regar l'hort.

La mina que els regidors de Marçà han començat a construir no és necessària per abastir el poble com així ho diran els testimonis i les raons de la ciència.

Que a la distància del tret d'un fusell del lloc de Marçà, més o menys, existeix des de temps immemorial un barranc pel qual baixa aigua contínuament i que els veïns del poble l'empren per a beure i altres usos.

En el terme de Marçà hi ha un altre barranc a una distància d'un quart d'hora, a la part de ponent, pel que mana contínuament aigua potable.

A més a més dels dos barrancs esmentats i a distància de mig quart d'hora del poble existeix una font que contínuament raja i és usada pels veïns per a rentar-se i altres usos.

Que el poble de Marçà és petit, amb unes cent vint cases, més o menys i que moltes d'elles tenen pous i utilitzen l'aigua per a beure, abeurar els animals i els altres usos domèstics.

En cas de continuar la mina que estan construint els regidors de Marçà i que tenen ja marcats els pous, s'estroncaria l'aigua de la font del convent.

Que la mina que s'està construint està a una distància feta expressament per a restar aigua al convent.

Que la mina que pretenen fer, si variessin el traçat, podrien obtenir els mateixos beneficis i a menor cost i no perjudicarien l'aigua del convent.

Que el camí que va de València al camp de Tarragona passa per Tortosa, El Perelló, Cambrils i Tarragona i no per Marçà.

Que tant la tropa de cavalleria com la d'infanteria i en especial la que fa la ruta entre Madrid i Barcelona i a l'inrevés, passa per la vil·la de Falset i no ha passat mai ni s'han allotjat mai a Marçà.

Al final, opina que els regidors de Marçà estan fent la mina amb l'únic propòsit de perjudicar els frares perquè aquests van intentar tancar un camí que travessava les terres del convent. Així ho va demostrar el regidor Joaquim Ginesta quan, amb absolut menyspreu, no va obeir l'ordre d'aturar les obres de la mina sota pena de 200 lliures i a més, dir als treballadors que continuessin i quan l'escrivà li va dir si desobeïa ell va contestar que no solament no aturava les obres sinó que hi treballaria ell mateix. I no content amb això, el citat Ginesta va anar a buscar altres peons que estaven treballant pel prior del convent construint una paret i els va dir que els imposaria una pena de vint lliures si continuaven aquesta construcció.

Convent i ajuntament es fan retrets

La situació es va complicar pel Joaquim Ginesta i se li va imposar, per desacatament, una multa de 200 lliures i el pagament dels costos judicials. Dies després va disposar a l'ajuntament la quantitat de la multa i 52 lliures i 9 sous per les despeses judicials.

El procurador de l'ajuntament, Josep Creus, a la vista de la sanció imposada al regidor Ginesta intenta treure ferro a l'afer i argumenta que el Joaquim no va actuar amb malícia,

s'ha de comprendre que és una persona rústica, sense coneixement de la llengua espanyola (*tal i com ho diu el document*) i que en realitat no va entendre el que se li manava. Prova d'això és que immediatament es va dirigir a Falset (*suposem a la notaria*) a què li expliquessin el contingut de la notificació. I conclou demanant que anul·lin la multa o, almenys que la rebaixin.

La resposta, per part del convent, és que el Joaquim Ginesta no és cap ignorant i que la multa segueixi el seu curs.

L'ajuntament demana suspendre la multa. Afirmar que l'obra es va suspendre per un altre regidor al cap de dues o tres hores. Que la font donarà servei al poble i a la tropa que hi transita. I adverteix que si no es construeixen la mina i la font, tan necessàries, es veurà debilitada la força del comú i es poden produir aldarulls.

▪   ▪   ▪   ▪   ▪   ▪

Aquí s'acaba la informació d'aquest plet que és a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA, REIAL PATRIMONI, BGRP, processos, 1775, núm. 2A). És de suposar que hi havia més documents, proves, testimonis, etc., fins a arribar a la sentència final.

De fet, ja no ens cal saber com va acabar. Els nostres avantpassats van construir la mina i els pous per a portar l'aigua fins al poble. La font que tots coneixem. L'Ajuntament i veïns estan construint canalitzacions i pous a tocar del convent. Era necessari tenir una font propera per a abastir les cases i un abeurador pels animals que havien decidit ubicar prop del camí que va al camp de Tarragona, anomenat camí del Camp i més tard camí i carrer de Reus. I veient l'orografia favorable del terreny, ja que l'aigua ha d'arribar per gravetat al punt final de consum, fan que el lloc més pròxim al poble sigui on hi ha la font i l'abeurador actuals.

És clar que hi havia altres fonts i els barrancs del Xato o de les Pedrenyeres a prop o a tirada de fusell i també hi havia pous en algunes cases, com s'anomena des del convent. Però l'ajuntament, el comú, pretén construir una font i un abeurador, és a dir, un equipament públic i no dependre de l'aigua de la bassa que de vegades està buida perquè no plou. Que potser era la bassa del castell.

En aquesta data, 1775, el poble sembla estar ben consolidat al lloc actual. Al document s'esmenta el Marçà de baix, tot i que és possible que encara hi hagués gent vivint al Marçà de dalt. En el text es parla d'unes 120 cases, això suposaria que, tenint en compte que es va començar a construir a la part alta, el poble arribaria més o menys als quatre cantons. També sabem, per altres documents, que hi havia patis al paratge ja anomenat de les Arenes.

Al text s'anomena la sala capitular de la casa del comú i universitat. El Decret de Nova Planta va eliminar les Universitats i els va anomenar Ajuntaments. També va eliminar la

figura del Veguer, que era el representant del senyor del lloc amb funcions administratives i es va assimilar a la figura castellana del Corregidor.

A la pràctica seguia sent un règim feudal, els regidors havien de tenir el vistiplau del senyor del lloc. A les corts de Cadis de 1813 es van eliminar aquests privilegis feudals.

L'Ajuntament de Marçà el formaven cinc membres, el batlle, dos regidors, un d'ells era el degà, persona amb experiència en afers municipals. Després hi havia el procurador síndic, que vetllava pels interessos i afers generals del poble. I el síndic personer, encarregat de vetllar pels interessos dels vilatans.

Testimoni de Raül Espluga Marquès

El Raül ens ha explicat que va treballar fent obres de manteniment a la mina. Aquesta entra al poble pel carrer de Dalt i a la cantonada amb la finca de la Cooperativa hi ha un pou i escales per a poder-hi baixar, continua pel carrer del Pintor Sancho fins davant de Cal Xollat on hi ha un altre pou. Aquests dos pous són els que ell coneix, però deu haver-hi d'altres. La mina segueix després, en línia més o menys recta, fins a arribar a la font passant per sota de les cases i dels carrers.

La canalització, que originàriament devia ser amb un rec de totxo, avui és amb tubs. La mina, que interiorment no té les parets revestides té una alçària aproximada de dos metres i amplària suficient per a permetre fer els treballs de manteniment.

Notes

⁽¹⁾ *La Intendència General de Catalunya era l'organisme que administrava els béns i drets del Reial Patrimoni i era competent en qüestions judicials per causa de rendes i drets patrimonials i fiscals. Fou hereva de les funcions de la Batllia General de Catalunya suprimida pel Decret de Nova Planta.*

⁽²⁾ *L'ardit fou la moneda catalana d'ús habitual durant els segles XVI al XVIII. Era una de les monedes anomenades de billó, és a dir, feta amb un aliatge d'argent i amb un alt contingut de coure, estant o zinc.*

Apunt de genealogia

Els cognoms que apareixen al text són, quasi tots, de marçanencs que havien nascut abans de 1850. És difícil establir vincles amb famílies actuals a través del Registre Civil que s'inicià el 1870, perquè hi ha massa anys de diferència i la majoria dels cognoms són molt comuns al nostre poble.

Dels cognoms menys habituals apareix Miquel Nogué, el batlle. Aquest cognom ja el tenim documentat el 1644 quan Joan Nogué es va casar amb Lluïsa Pedret, de Falset, viudos els dos. Els va casar a Marçà mossèn Andreu Domènech. Al document s'esmenta que els pares del Joan són de Marçà, fet que confirmaria l'existència del cognom Nogué, almenys,

des de principis de 1600. Cap a finals del segle XIX es va perdre. El cognom Nogué està relacionat amb Cal Joan Maria on hi havia el Miquel Piqué Nogué i amb Ca la Felipa on hi havia la seva germana Felipa Piqué Nogué. També amb Cal Noguera, la Mariana Nogué Perpiñà.

El cognom més curiós és el d'Agustí Troyano, o Troià, que és com l'hem trobat escrit en documents més antics de confirmacions a Falset. En aquestes dates l'Agustí Troià i la seva dona Maria Pujol viuen a Marçà. Una de les filles, la Maria Troyano Pujol es va casar a Falset i l'altra, Magdalena, a Gratallops, la qual cosa va suposar que a Marçà es va acabar la nissaga dels Troià.

www.marçaorigens.cat